

19

Cümle Yapısını (Sentaks) ve Kelime Yapısını (Morfoloji) Geliştirmeye İlişkin Öneriler

Hedef

Metin yazma etkinlikleri sırasında dil bilgisi konularını, özellikle cümle yapısını ve kelime yapısını geliştirmeye elverişli çok sayıda öğrenme ve örnek üzerinde düşünme fırsatı çıkacaktır. Aşağıda, bu tür öğrenme fırsatlarının nasıl yaratılabileceği ve nasıl kullanılabilceğine ilişkin öneriler var. Her dilin yazım kuralları farklı olduğundan burada yazım kurallarına değinilmemiştir.

1. Cümle Yapısı (Sentaks)

2.-9. Sınıflar

20 dk.

Materyal:

Kesilmiş cümleler halinde hazırlanmış küçük kartlar (bkz. sağ taraf); istenirse boş tuvalet kâğıdı veya kâğıt havlu rulosu; isim, fiil, sıfatların vs. yazdığı kelime listeleri.

Cümle yapısının ve farklı üslup türlerinin öğrenilmesi ve geliştirilmesine ilişkin önemli örnekler Ünite 17'de Üslup Geliştirme Teknikleri başlığı altında verildi. Aşağıdaki etkinlikler, özellikle yaşı küçük öğrencilerin (1.- 2. sınıflar) ana dildeki cümle yapısını daha iyi kavramalarına yardımcı olacak niteliktedir (bu etkinlikle ilgili materyali öğretmen veya yaşı daha büyük öğrenciler hazırlar):

- Öğretmen kâğıt şeritlere basit cümleler yazar ve sonra bunları kelime veya kelime gruplarına göre keser. Bir cümleye ait olan kelime setleri bir ataşla tutturulur, yanına bir de boş kart veya küçük kâğıt eklenir (-mı/-mi/-mu/-mü soru ekleri için; yaşı küçük öğrencilerde öğretmen soru ekini yazıp ekleyebilir). Her öğrenciye veya ikili gruba bir veya birden çok cümle seti verilir. Öğrenciler, cümle setindeki kartları kullanarak anlamlı cümleler kurar ve bunları bir kâğıda yazar. Örnek:

Bazen birden çok seçenek söz konusu olabilir. Bunları yazmak yararlıdır (dil yetkinliğini geliştirir) Örnek:

- Her öğrenciye (tekli veya ikili çalışma) 3 ayrı liste verilir: 1) 10-12 isim (özne), 2) 10-12 fiil, 3) 10-12 dolaysız tümleç (belirtisiz nesne ve/veya yer veya zaman belirten nesne):

Köpek Anne Adam İnsanlar Top Çocuk Palyaço İnekler Öğrenciler Baykuş	uçuyor suluyor geviş getiriyorlar pişiriyor yazıyor havlıyor sürüyor oynuyor çalışıyor atıyor
deftere gece boyunca çayırda tek tekerlekli bisiklet bütün gün makarna çiçek saksıları fabrikada odada kaleye	

Tuvalet kâğıdı rulolarını kullanarak yapılan "cümle bilgisayarı" için (bkz. sonraki sayfa) A4 sayfayı örnekteki gibi kesin.

Öğrenciler, listedeki kelime ve kelime gruplarını eşleştirerek olabilecek tüm anlamlı cümleleri bulmaya çalışırlar ve bunları bir kâğıda yazarlar. Seçenek: Listeler yan yana boş tuvalet kâğıdı veya kâğıt havlu rulosu üzerine sarılır ve şeffaf bantla tutturulur. Listeleri kaydırarak "cümle bilgisi-yarı" ile anlamlı ve anlamsız cümleler üretmek mümkündür.

- Üst sınıf öğrenciler için yukarıdaki alıştırmayı daha fazla tümleş veya kelime grupları ekleyerek geliştirmek mümkündür (örneğin dolaylı tümleşler).

2. Kelime Yapısı (Morfoloji)

3.-9. Sınıflar

25 dk.

Materyal: Örnek metin (bkz. sağ taraf)

Ünite 15.2'deki eş anlamlı – zıt anlamlı kelimeler etkinliği, 3.– 6. sınıf öğrenciler için uygun etkinlikler çerçevesinde çok iyi bir dil bilgisi çalışması olarak da ele alınabilir.

Örnekler:

- Öğrencilere bir metin verilir (ikili çalışma). Öğrenciler, metinde geçen tüm isimleri çoğul eki alacak şekilde değiştirerek metni yeniden yazarlar. Soru ve tartışma: Dil bilgisi açısından metinde ne tür değişiklikler ortaya çıkıyor? (Cevap: Cümledeki fiilleri ve gerekirse diğer kelime gruplarının çekimini çoğul ekiyle uyumlu hale getirmek gerekir).
- Seçenekler: Çoğul ekleri yerine tekil ekler kullanılır; şimdiki zamanda olan tüm fiiller –di'li geçmiş veya –miş'li geçmiş zamana uygun çekilir veya bunun tam tersi yapılır; tüm düz sıfatların yerine karşılaştırmalı veya üstünlük derecesine uygun sıfatlar yazılır.
- Boşluk doldurma metinlerinin dil bilgisi açısından özel işlevine Ünite 15.1'de de değinildi. Çekim ekleri gibi dil bilgisi açısından önemli olan konularda boşluk doldurma etkinlikleriyle ana dildeki eksiklikleri tespit etmek mümkündür. Çekim eklerinde hata yapıldığını fark eden öğretmen buna uygun pekiştirme etkinlikleri yapabilir.
- Belirli dil bilgisi konularını işlemeye uygun yazma görevleri seçilebilir. Örnekler:
 - Çalışma konusu "geçmiş zaman": Geçmişte yaşanmış bir olayı veya hikâyeyi yazma görevi (Örnek: 3 yaşındayken yaptıklarım; bir masal; tarihte yaşanmış bir olay)
 - Çalışma konusu "sıfatlar": En sevdiğin yemeğin ayrıntılı ve iştah açıcı tarifini yazmak; bir resmi olabildiğince ayrıntılı ve kolay anlaşılır biçimde tarif etmek vs.
 - Çalışma konusu "şartlı (koşullu) tümceler": Konu örnekleri "Sihirbaz olsaydım", "Okula gitmek zorunlu olmasaydı", "Aile büyüklerim başka bir ülkeye göç etmeselerdi".